

انقلاب اسلامی ایران و تأثیر آن بر تحولات ژئوپلیتیک شیعه در یمن

دکتر حسن تلاشان / استادیار مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی

چکیده

در این نوشتار، در ابتدا موقعیت استراتژیک یمن بررسی شده است. در ادامه، به این سؤال پاسخ داده شده که «انقلاب اسلامی ایران چه تأثیراتی بر تحولات ژئوپلیتیکی شیعه در یمن داشته است؟»

هرچند شیعیان زیدی، که بخش عمده شیعیان این کشور را تشکیل می‌دهند، تا سال ۱۹۶۲ حکومت را در این کشور بر عهده داشتند، اما پس از سقوط آنها از قدرت، طی سالیان متمادی در انزوای ژئوپلیتیکی شدیدی قرار گرفتند. با پیروزی انقلاب اسلامی در ایران، موجبات خروج از انزوا و گسترش تدریجی ژئوپلیتیک شیعه در این کشور فراهم گردید.

احیای شیعیان زیدی، تأثیرپذیری فکری و عملی شخصیت‌های یمنی از تفکرات انقلابی امام خمینی علیه السلام، گسترش شیعه دوازده امامی و حضور فعال شیعیان در قیام اخیر مردم یمن از جمله تأثیرات این انقلاب بر تحولات ژئوپلیتیکی شیعه در یمن به شمار می‌آید. در مجموع، می‌توان گفت: انقلاب اسلامی ایران موجب گسترش ژئوپلیتیک شیعه در یمن شده است.

کلیدواژه‌ها: یمن، شیعیان، زیدیه، انقلاب، ژئوپلیتیک، حوثی.

مقدمه

کشور یمن از زمینه‌های ژئوپلیتیک، ژئواستراتژیک و ژئواکونومیک ویژه‌ای برخوردار است. به همین دلیل، از گذشته تا کنون، قدرت‌های استعماری همواره نسبت به تحولات این سرزمین توجه ویژه داشته‌اند. بیش از ۳۵ درصد جمعیت این کشور را شیعیان زیدی تشکیل می‌دهند که زندگی سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آنها در دوره‌های گوناگون، تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی، با افت و خیزهای فراوانی مواجه بوده است. شیعیان زیدی در دوره‌ای طولانی بر این کشور حکومت می‌کردند، اما از دهه ۱۹۶۰ به بعد، تحت فشار حاکمان، از کمترین حقوق اجتماعی نیز محروم بوده‌اند.

یکی از تأثیرگذارترین وقایع دهه‌های اخیر در منطقه، انقلاب اسلامی ایران بوده است. هرچند در میزان تأثیرگذاری آن اتفاق نظر وجود ندارد، اما آنچه همگان بر آن اذعان دارند این واقعیت است که وقوع انقلاب اسلامی بر تحولات منطقه تأثیرگذار بوده است. در این نوشتار، سعی بر این است به این سؤال پاسخ داده شود: «انقلاب اسلامی ایران چه تأثیراتی بر تحولات ژئوپلیتیکی شیعه در یمن داشته است؟» روشن است که باتوجه به نقش تعیین‌کننده جمهوری اسلامی ایران در منطقه، پاسخ به این سؤال می‌تواند در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با این کشور مؤثر باشد. این کشور به رغم اهمیت و موقعیت ممتاز آن نسبت به برخی از کشورهای دیگر، کمتر مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته و به همین دلیل، منابع لازم برای پژوهش در این‌باره بسیار اندک است.

تعریف مفاهیم

ژئوپلیتیک: «ژئوپلیتیک» به عنوان «دانش رقابت و گسترش حوزه نفوذ» دولت و گروه‌های متشکل سیاسی، در صدد کسب قدرت و تصرف ابزارها و اهرم‌ها و

فرصت‌های جغرافیایی است که قدرت و امکان چیره شدن بر رقیب را به دست می‌دهد. آنها برای به دست آوردن فرصت‌ها و مقدرات در مکان و فضای جغرافیایی به رقابت پرداخته، سعی می‌کنند نفوذ خود را در فضای جغرافیایی بیشتر توسعه دهند و آنها را به قلمرو اعمال اراده خود بیفزایند و رقبا را از فضاهای مورد منازعه بیرون برانند. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵، ص ۱۷)

ژئوپلیتیک شیعه: فرانسوا توآل در بررسی خود درباره مفهوم «ژئوپلیتیک شیعه» اظهار می‌دارد درگیری‌های اخیر در دنیا، همانند انقلاب اسلامی ایران و یا رخداد‌های لبنان شیعه‌گری را به صورت یک عامل ژئوپلیتیک در خط مقدم صحنه بین‌المللی قرار داده است (توال، ۱۳۷۹، ص ۶) در واقع، تشیع به عنوان یکی از ابعاد کیفی عنصر ژئوپلیتیکی جمعیت به شمار می‌آید.

شیعیان زیدی: اگر شیعه به معنای «پیروان علی بن ابی‌طالب (ع)» در نظر گرفته شود، بیش از ۳۵ درصد جمعیت بیست میلیون یمن شیعه‌اند که غالب آنها زیدی هستند. ناگفته نماند که در این زمینه، آمار دقیقی وجود ندارد. با وجود این، برخی معتقدند: زیدی‌ها تا ۵۵ درصد جمعیت یمن را تشکیل می‌دهند. (Bear, 2003, p.103) «زیدیه» به تفکری گفته می‌شود که پیروان آن پس از رحلت امام سجاد (ع) به جای امام محمد باقر (ع)، به زید پسر امام سجاد (ع) گرویدند. (طباطبائی، ۱۳۷۴، ص ۶۵) به اعتقاد زیدیه، هر فاطمی نژاد عالم، زاهد، شجاع و سخی که به‌عنوان قیام به حق خروج کند، می‌تواند امام باشد. (طباطبائی، ۱۳۷۴، ص ۶۷)

زید بن علی بن حسین در دوران هشام بن عبدالملک به سال ۱۲۱ق خروج کرد و مردم در کوفه با او بیعت کردند. زید، امیر المؤمنین (ع) را بر سایر اصحاب پیامبر برتر می‌دانست؛ در عین حال، به خلافت ابوبکر و عمر گردن می‌نهاد. او مدعی امامت - به مفهوم شیعی آن - نبود. لذا، خود را همتا و رقیب برادرش امام محمد باقر (ع) و فرزند ایشان جعفر صادق (ع) نمی‌دانست، اما پس از او گروهی از شیعیان از امام صادق (ع) روی برتافته و پس از شهادت زید، به امامت فرزندش یحیی معتقد شدند. (دائرةالمعارف تشیع، ۱۳۷۳، ص ۲۷۶)

موقعیت جغرافیایی یمن

مرز جنوبی یمن خط ساحلی اقیانوس هند، و مرز غربی آن خط ساحلی دریای سرخ است. یمن با دارا بودن قریب ۳۸۰ جزیره، که بیشتر آن غیر مسکونی است، راهبردی‌ترین کشور شبه جزیره به شمار می‌آید. جزایر کاماران (Kamaran) و پریم (Perim) در غرب و جنوب دریای سرخ قرار دارند. جزیره سکوترا (Sokotra) در کنار شرقی دریای سرخ و جزیره کوریاموریا (Kuria muria) در نزدیکی سواحل عمان موقعیت خاصی به این کشور بخشیده است. خلیج عدن و تنگه باب المندب، که یکی از چهار تنگه راهبردی دنیاست، به یمن امکان می‌دهد تا بر این آبراه پر رفت و آمد و دریای سرخ اشراف داشته باشد. مجاورت مرزهای جنوبی و غربی یمن با سه کشور آفریقایی سومالی، جیبوتی و اتیوپی این کشور را با شاخ آفریقا پیوند زده است. در عین حال، احاطه بر باب المندب، یمن را با همه کشورهای ساحلی دریای سرخ و یا کشورهای آبراه دریای سرخ به عنوان کوتاه‌ترین راه حمل و نقل دریایی استفاده می‌کنند، مرتبط کرده است. بر همین اساس، کشورهای آسیایی، آفریقایی و اروپایی همواره خود را نیازمند همکاری؛ دولت یمن دانسته‌اند. البته این موضوع استعمارگران را به فکر سیطره بر این کشور انداخته است. (کریملو، ۱۳۷، ص ۱) تنگه باب المندب برای رژیم اشغالگر قدس نیز از اهمیت استراتژیک برخوردار است. رفت و آمد به بندر «ایلات» مستلزم عبور از دریای سرخ و تنگه باب المندب است. به همین دلیل، این رژیم همواره نگران رفت و آمد کشتی‌های خود از این تنگه است. سواحل دو طرف تنگه متعلق به یمن، اریتره و جیبوتی است. در کنار تنگه باب المندب، جزیره پریم واقع شده است و آن را به دو قسمت می‌کند. در ژوئن ۱۹۷۱ گروهی از چریک‌های وابسته به «جبهه خلق برای آزادی فلسطین» به نفت کش اسرائیلی «کورال سی»، که به ایلات می‌رفت، حمله کردند. این واقعه آسیب‌پذیری اسرائیل را در باب المندب و دریای سرخ نشان داد. (جعفری ولدانی، ۱۳۸۴، ص ۱۴۰-۱۴۱)

موقعیت جغرافیایی یمن و عمان و تسلط ایران بر خلیج فارس فضای تنفس دریایی عربستان را تنگ کرده و استفاده آن کشور را به دریای نیمه بسته سرخ محدود گردانیده است. از سوی دیگر، بیشتر جمعیت شیعه یمن در مجاورت مرزهای عربستان ساکن هستند که همواره با جمعیت شیعه عربستان در تماس است. جمعیت یمن بجز در شهرهای بزرگ، مانند صنعا و عدن، در چارچوب قبایل و طوایف گوناگون پراکنده شده است و مسلح بودن این عشایر، متغیر ویژه‌ای در تحولات این کشور به شمار می‌آید. (جعفری ولدانی، ۱۳۸۴، ص ۳۰) با وجود آنکه این کشور از حاصل‌خیزترین مناطق شبه جزیره عربستان به شمار می‌رود، مردمش در فقر شدید به سر می‌بردند. (میررضوی و احمدی، ۱۳۸۳، ص ۳۹۹)

سیر تحولات ژئوپلیتیک شیعه در یمن

از سال ۱۹۶۲ عبدالله سلال موفق شد با حمایت و تحریک جمال عبدالناصر، علیه امام محمد بدر، حکمران وقت یمن، کودتا کند. در ۱۰ نوامبر ۱۹۶۲ یک موافقت‌نامه دفاعی مشترک بین یمن و مصر به امضا رسید که به موجب آن، نیروهای مصری برای سرنگونی حکومت زیدی‌ها وارد یمن شدند. (جعفری‌ولدانی، ۱۳۷۴، ص ۲۴۱) پس از کودتا، همه مدارس دینی را تعطیل اعلام کردند، علمای آنان را کشتند، شیعیان را قتل عام کردند، و مظاهر فرهنگ هزار ساله را، که وابسته به اهل‌بیت علیهم‌السلام بود، تغییر دادند. برای مثال، قبلاً در مراسم تشییع جنازه، از اول تا آخر ذکر اهل‌بیت علیهم‌السلام می‌شد، اما همه اینها را ممنوع کردند. اکنون در مدارس رسمی و غیررسمی، اصلاً مسئله اهل‌بیت علیهم‌السلام مطرح نیست. انتشار کتاب‌هایی مانند *نهج‌البلاغه* و *صحیفه سجّادیه* ممنوع است، تا آنجا که بر اساس دستور صریح دولت، به جمع‌آوری *نهج‌البلاغه* از سراسر یمن اقدام کردند. (العماد، ۱۳۸۴، ص ۲۳۰-۲۲۹)

از سال ۱۹۶۲ تاکنون، دست کم پنج هزار زن و مرد و عالم شیعی کشته شده‌اند. تعداد زیادی از ائمه جماعات و روحانیان برجسته به قتل رسیده‌اند. تعدادی از علمای شیعه زیدی در جنگ‌های اخیر کشته شده‌اند که برخی از آنها قریب هشتاد سال سن داشته‌اند. (العماد، ۱۳۸۴، ص ۲۳۲) بزرگ‌ترین مشکل شیعیان یمن این است که دولت مرکزی هنوز دیدگاه‌های اولیه خود را نسبت به شیعیان تغییر نداده است و همچنان به شیعیان به عنوان یک تهدید می‌نگرد. این در حالی است که شیعیان یمن فقط خواستار رعایت حقوق شهروندی برابر با پیروان دیگر مذاهب در این کشور هستند. در مجموع، عمده‌ترین دشواری‌ها و چالش‌هایی که شیعیان با آن مواجه بوده‌اند عبارت است از: ۱. نداشتن حق تأسیس مدارس دینی؛ ۲. آزار و شکنجه و زندانی شدن شیعیان و علمای شیعی؛ ۳. جلوگیری از برگزاری مراسم مذهبی مانند جشن عید غدیر؛ ۴. توهین به ارزش‌ها مانند تخریب مساجد و به آتش کشیدن علنی کتاب‌هایی مانند نهج البلاغه و صحیفه سجّادیه.

شیعیان خود بهتر از هر کس دیگری به این موضوع آگاهند که نه شرایط منطقه‌ای و نه شرایط بین‌المللی، هیچ کدام این فرصت را به آنها نمی‌دهد که یک دولت شیعی در یمن به قدرت برسد. به همین دلیل، از هرگونه حرکت جدایی‌طلبانه پرهیز کرده و به تمام توافقات خود با دولت مرکزی پایبند بوده‌اند.

زیدی‌ها، که تا سال ۱۹۶۲ حکومت را در یمن در اختیار داشتند، نه تنها به انزوا کشانده شده‌اند، بلکه به شیوه‌های گوناگون از سوی دولت‌مردان سرکوب گردیده‌اند. دولت‌های حاکم بر یمن از ۱۹۶۲ تاکنون برای مقابله با شیعیان، بر اساس سه رویکرد عمل کرده‌اند:

۱. ایجاد ارتباط و مراوده با برخی طوایف و قبایل قدرتمند غیرشیعی؛
۲. توسعه نیروهای مسلح و توانمندسازی نهادهای امنیتی و نظامی دولتی؛
۳. کسب حمایت قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای.

رویکردهای سه گانه مزبور در سه دهه اخیر، که علی عبدالله صالح ریاست جمهوری یمن را بر عهده داشته، بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است. (موسوی، ۱۳۸۸). در سال ۱۹۸۶ تشکیلاتی با عنوان «اتحاد شباب» برای آموزش جوانان شیعه زیدی تشکیل شد که تحت نظارت عالمان دینی زیدی از جمله بدرالدین الحوثی قرار داشت. حوثی‌ها خود را مدافعان جامعه شیعیان زیدی می‌دانند و مورد هجوم شدید و در خطر نابودی فرهنگی هستند. در واقع، نیروهای حوثی بازوی مسلح شیعیان یمن هستند که در برابر انواع تهاجم‌های دولت مرکزی از آنها حمایت می‌کنند. (Johnsen, 2009) با اتحاد دو یمن در سال ۱۹۹۰ تشکیلات «اتحاد شباب» در حزب «الحق»، که یک تشکیلات سیاسی زیدی بود، ادغام شد. تشکیلات حزب «الحق» از سال ۲۰۰۲ وجهه ضدآمریکایی شدید پیدا کرد و شعارهای «الله اکبر»، «مرگ بر آمریکا»، «مرگ بر اسرائیل»، «لعنت بر یهود» و «اسلام پیروز است» را در مساجد و مراسم و پس از هر نماز جماعت، به صورت علنی مطرح ساخت. جریان مزبور تا سال ۲۰۰۴ روند سیاسی علنی داشت و در انتخابات پارلمانی و فعالیت‌های سیاسی آشکار حضور می‌یافت.

برای نمونه، «حسین الحوثی»، اولین رهبر جنبش الحوثی، نماینده مجلس یمن در دوره انتخاباتی ۱۹۹۳ بود. این گروه به صورت رسمی، خواستار فعالیت حزبی، تأسیس دانشگاه و در نظر گرفتن مذهب زیدی به عنوان مذهب رسمی در کنار سایر مذاهب از سوی دولت است. رهبر کنونی این گروه عبدالملک الحوثی است که از لحاظ فکری و فرهنگی، به دلیل دارا بودن شخصیت قوی، پس از کشته شدن برادرش حسین، با وجود برادر بزرگ‌ترش یحیی، به رهبری این جنبش برگزیده شده است. وی از سال ۲۰۰۴ تاکنون توانسته است با کمک برخی از هم‌فکران برادرش در «شباب المؤمن»، آن را هدایت و رهبری کند. (مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۰، ص ۲۰۰)

از سال ۲۰۰۴ دولت یمن با این گروه درگیری‌های سختی داشته است. تاکنون دست کم شش جنگ گسترده بین آنها به وقوع پیوسته است. (صالحی، ۱۳۸۸) در جریان درگیری‌های نخستین بین نیروهای دولتی یمن و گروه الحوثی، این نارضایتی وجود داشت که دولت همواره تلاش کرده است شیعیان را از قدرت کنار نگه دارد. در همین زمینه، حوثی‌ها برای قیام در مقابل دولت، از فتوای مذهبی استفاده و اعلام کردند که باید در برابر حاکم ظالم خروج کرد. (Johnsen, 2009) روزی که درگیری‌های صعهه آغاز شد، مبارزان حوثی بر دو نکته تأکید داشتند: رفع تبعیض از مردم، و اعطای آزادی‌های مذهبی. زیدی‌ها از بی‌توجهی دولت به مناطق زیدی‌ها شکایت دارند. یکی از ناظران امور این کشور می‌گوید: «مردم این مناطق دولت را فقط به واسطهٔ موشک‌ها و تانک‌ها می‌شناسند.» (AL-Nida, 2005) با وجود آنکه صعهه ثروتمندترین استان یمن است، اما از سایر استان‌ها فقیرتر بوده و همچنان در حاشیه قرار دارد. به هر حال، اینک دایرهٔ خواسته‌های شیعیان زیدی فراتر رفته و آنان خواستار پایان دادن به سیطرهٔ عربستان بر بخش‌هایی از سرزمین یمن - شامل سه استان و قریب ده جزیره - نفی حکومت سکولار و بر چیده شدن سیطرهٔ سیاسی غرب بر یمن هستند. (مؤسسهٔ فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ص ۲۰۳)

دولت‌مردان یمن همواره در اظهارات خود سعی کرده‌اند ایران را به حمایت از مبارزان شیعه متهم نمایند، و حال آنکه طبق گزارش نهادهای غربی و حتی اظهارات معاون وزیر خارجهٔ وقت آمریکا، هیچ شواهد مستندی از حمایت ایران در قیام شیعیان و مردم یمن ارائه نشده است. (BBC, 2009) آنچه واقعیت دارد تأثیرپذیری و الهام مردم یمن، به‌ویژه شیعیان، از انقلاب اسلامی ایران در جهت رفع بی‌عدالتی‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و مذهبی و نارضایتی‌های تاریخی است. آنها به انقلاب اسلامی ایران به عنوان یک الگوی موفق در جهت رفع همهٔ محرومیت‌های مادی و معنوی خود می‌نگرند. انقلاب اسلامی ایران اعتماد به نفس و

امید آنها را برای پی‌گیری حقوق مسلم شهروندی افزایش داده و شعله‌امید به پیروزی را در آنها فروزان ساخته است.

می‌توان به این واقعیت اذعان کرد که دوران انزوای ژئوپلیتیکی شیعیان یمن به پایان رسیده و آنان در مسیر گسترش قلمرو ژئوپلیتیکی قرار گرفته‌اند. انقلاب یا جنگ، نتیجه یکی است و آن حضور پر قدرت شیعه در جنوب شبه جزیره عربستان است. هضم این واقعیت برای برخی از قدرت‌های فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای همچون عربستان مشکل است. اگر دولت عربستان و دولت یمن راه جنگ را در پیش بگیرند، ناخواسته به تحقق این روند سرعت بیشتری می‌دهند و آینده سختی برای خود ترسیم خواهند کرد. با توجه به توضیحات مذکور و شواهد و قراین موجود، جایگاه شیعیان این کشور در آینده ارتقای بیشتری خواهد یافت.

نموده‌هایی از تأثیرهای ژئوپلیتیکی انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان یمن

۱. احیای شیعیان زیدی

شیعیان زیدی یمن از هویت تاریخی طولانی برخوردارند. آنان بیش از هزار سال از قدرت سیاسی فراوانی در این کشور برخوردار بودند، (مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۰، ص ۱۹۸) تا اینکه کودتای ۱۹۶۲ علیه حکومت زیدیه و حوادث پس از آن، آنها را در مسیر نابودی حتمی قرار داد. وهابیت نیز بلافاصله جای پای محکمی برای خود در این کشور یافت و بخش زیادی از زیدیان یمن را به خود جذب کرد. در برخی از آمارها، به بیش از سه میلیون زیدی، که به وهابیت گرویده‌اند، اشاره شده است. در همین سال‌ها هم در مراکزی که در طول تاریخ از مراکز اصلی تشیع و زیدیه به شمار می‌آمده - همچون صعده - مؤسسات و جمعیت‌های قابل توجهی از وهابیت متعصب حضور یافته‌اند. (موسوی‌نژاد، ۱۳۸۸، ۱۰۷)

با اینکه وهابی‌ها درصد اندکی از جامعهٔ یمن را تشکیل می‌دهند، از آزادی عمل زیادی برخوردارند و توانسته‌اند با سوء استفاده از فقر و تنگ‌دستی مردم، بیشتر پست‌های کلیدی را در دولت و مجلس این کشور به دست آورند، اما شیعیان در حاشیه قرار داشته، هیچ مشارکتی در حکومت ندارند. سطوح بالای ارتش، قوهٔ قضائیه و دستگاه‌های اطلاعاتی در دست کسانی است که تحت تأثیر شدید سلفی‌گری قرار دارند. (Novak, 2007) دولت یمن مدت‌های طولانی برای مقابله با قدرت زیدی‌ها در صعدة، از گروه‌های سلفی وهابی در این استان حمایت کرده و عربستان را به تأمین مالی آنها تشویق نموده است. به همین دلیل، در خلال دههٔ ۱۹۹۰، دو طرف درگیری‌های زیادی داشتند؛ تا آنجا که سلفی‌ها گورستان زیدی‌ها را ویران کردند و سعی نمودند جوانان آنها را به مذهب خود بکشانند. (Johnsen, 2009)

دکتر عصام العماد، یکی از مفتیان سابق وهابیت که اخیراً به تشیع گرویده است، می‌گوید: جامعهٔ زیدی یمن تحت ظلم به سر می‌برد و در حال انقراض بود. اعتراف می‌کنم که اگر انقلاب اسلامی ایران به وقوع نیوسته بود، مذهب زیدی در یمن از بین رفته بود؛ چون تهاجم تبلیغاتی از مصر و کشورهای عربی و فیلم‌های تلویزیونی مبنی بر سنی بودن عرب و ناسیونالیسم عربی در حجم وسیعی انتشار می‌یافت. همهٔ اینها موجب شده بود جمعیت زیدی در ظاهر، زیدی باشند. فقط با وقوع انقلاب اسلامی و انتشار کتاب‌های شیعه در یمن، زیدی‌ها به مذهب زیدی برگشتند. در یمن امروز، چندین مرکز علمی متعلق به شیعیان زیدی به فعالیت‌های فرهنگی و تربیتی اشتغال دارد که از آن جمله، می‌توان به مرکز «البدر العلمی»، مرکز و مسجد «النهین»، مرکز «الهادی» در شهر صعدة، «دارالعلوم العلیاء» در صنعا، «المرکز الصیفی» در شهر ضحیان و مرکز «الثقلین» در صنعا اشاره کرد. آنها همچنین نشریات و مطبوعاتی دارند که در آنها به ترویج عقاید شیعی زیدی خود می‌پردازند. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۶۶)

در حال حاضر، طرفداران احیای تفکر شیعی زیدی و امامی در یمن بسیار فعالند و به شیوه‌های گوناگون، به این امر مبادرت می‌ورزند. محمد منصور، یکی از رهبران زیدی، می‌گوید: اگر انقلاب اسلامی نبود زیدی‌ها از بین رفته بودند؛ زیرا به هر حال، در ایران دولت شیعه روی کار آمده و ما هم شیعه هستیم. علمای زیدی می‌گویند: اگر انقلاب اسلامی نبود اکنون یک زیدی هم در یمن نبود. بیشتر آنهایی که موجب گسترش شیعه دوازده امامی در یمن شده‌اند همین زیدی‌ها بوده‌اند. بیشتر کسانی که به عنوان مبلغ به یمن رفته‌اند، نه تنها توسط شخصیت‌های زیدی حمایت شده‌اند، بلکه به آنها اجازه داده شده است مدرسه بسازند و تبلیغ کنند، حتی اجازه داده‌اند فرزندانشان شیعه شوند. مفتی زیدی‌ها، علامه محمد زباره، می‌گوید: تشیع واقعی در قم است. (العماد، ۱۳۸۴، ص ۲۳۱) در مجموع، انقلاب اسلامی نه تنها موجب مراجعت مجدد به زیدیه شده، بلکه موجب گردیده است تا اصول جهادی موجود در فرهنگ مذهبی آنان پررنگ‌تر از گذشته نمود یابد و جنبش «الحوثی» از دل گروه‌های شیعی این کشور، به یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های پیش روی دولت مرکزی تبدیل شود.

۲. تأثیرپذیری شخصیت‌های یمنی از انقلاب اسلامی ایران

بیداری در یمن را می‌توان به عنوان یک پدیده راهبردی یاد کرد. وقوع انقلاب اسلامی ایران و ظهور امام خمینی علیه السلام و شخصیت‌هایی که تحت تأثیر این دو قرار گرفتند در شکل‌گیری این بیداری مؤثر بوده است. یکی از افراد تأثیرگذار در یمن، سید حسین الحوثی است. در سایه فعالیت‌های وی، عده زیادی به مذهب تشیع گرویده‌اند. وی حقایق و ویژگی‌های تشیع را به زبانی تأثیرگذار و جذاب مطرح می‌کرد. او در سال ۲۰۰۴ در جنگ دولت یمن با الحوثی‌ها به قتل رسید. وی از عالمان دینی زیدیه در یمن بود که به آموزش نوجوانان و جوانان پرداخت و سعی کرد روحیه‌ای آگاهی‌بخش و بیدار در آنها بر اساس مؤلفه‌های ذیل ایجاد کند:

۱. شیعی بودن و حضور پررنگ مبانی شیعه در آن؛

۲. نقد وضعیت موجود؛

۳. ترویج افکار امام خمینی علیه السلام و انقلاب اسلامی ایران در زمینه‌هایی همچون مبارزه با آمریکا و اسرائیل.

او در بیشتر سخنرانی‌های خود، از امام خمینی علیه السلام و انقلاب ایران نام می‌برد و علاقه شدیدی به جریان‌های شیعی مانند «حزب‌الله» لبنان و سید حسن نصرالله داشت. وی پرچم «حزب‌الله» را در سراسر منطقه صعده برمی‌افراشت. مهم‌ترین اعتراض وی که در سال ۲۰۰۳ و پس از نفوذ آمریکا در یمن به بهانه فُعال شدن نیروهای «القاعده» در این منطقه مطرح شد، این بود که چرا دولت یمن اجازه داده است نیروهای آمریکا در یمن مستقر شوند و استقلال و حاکمیت آنها را زیر سؤال ببرند؟ بعد استکبارستیزی، به ویژه مبارزه با صهیونیسم، در او چشمگیر بود. او اعتقاد داشت: نمازی که پس از آن مرگ بر اسرائیل گفته نشود و برائت از صهیونیسم نداشته باشد مورد رضایت و قبول خداوند نیست. (www.rasekhoon.net)

در یک سخنرانی، او ضمن نقل حوادث صفین و فتنه‌ای که در صفوف سپاه امام علی علیه السلام ایجاد شد، کلامی از امام خمینی علیه السلام را در این خصوص ذکر کرد. سپس با ذکر تبعات تسلط آمریکا بر کشورهای منطقه و خطر ورود آمریکا به یمن گفت: بر یمنی‌ها واجب است که به سلطه آمریکا بر کشورشان اعتراض نمایند و آنان را اخراج کنند. در یکی از سخنرانی‌هایش، به نام «الارهاب و السلام» درباره معنای دو اصطلاح «ارهاب» و «جهاد» در فرهنگ اسلامی و تفاوت معنای آن در فرهنگ آمریکایی مطالبی مطرح کرد. سپس درباره «حزب‌الله» گفت: آیا «حزب‌الله» در لبنان سکوت پیشه کرد؟ یا اینکه آنان گروه‌های مؤمن سیراب شده از روح قرآنی هستند که سرافرازند و بر ضد اسرائیل هر چه بخواهند می‌گویند؟ سپس با انتقاد از ورود آمریکا به یمن، پرسید: آیا برای مبارزه با سه تروریست، نیازی به آمدن آمریکایی‌ها

برای آموزش ارتش یمن بود؟ آمدن آمریکایی‌ها به یمن، ابتدای شرّ است؛ آمده‌اند که پایگاه‌های نظامی راه بیندازند. پس از آن آمریکا بر یمن مسلط خواهد شد و همهٔ امور ما را فاسد خواهد کرد.

در سخنرانی دیگری با عنوان «لا عذر للجمیع أمام الله» گفت: امام خمینی علیه السلام کسی است که حج را به معنای قرآنی و کامل آن معرفی کرد و شیوهٔ ادای حج را روشن ساخت. به ایرانیان آموخت که شعار براءت از آمریکا، براءت از مشرکان، و براءت از اسرائیل را سر دهند. (www.rasekhoon.net)

دولت‌مردان یمن به این نفوذ معنوی انقلاب اسلامی ایران آگاهی دارند. به همین دلیل، بارها سران رژیم، به‌ویژه علی عبدالله صالح، به این واقعیت به شیوه‌های گوناگون و تحت عنوان مداخلهٔ ایران اعتراف کرده‌اند. برخی معتقدند: ترس دولت‌مردان یمن از نفوذ اندیشه‌های انقلاب اسلامی، موجب شعله‌ورتر شدن جنبش شیعه در یمن شده است. (مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۹۰، ص ۲۰۳-۲۰۴)

حوثی‌های زیدی از نظر اعتقادی به شیعیان دوازده امامی نزدیکند. این نزدیکی در عصر غیبت، بیشتر است. در دوران ائمهٔ اطهار علیهم السلام اختلاف آنها با زیدیه تا حدّی جدّی بود؛ زیرا بحث بر سر امام مفترض الطّاعه‌ای بود که حضور داشت، ولی در عصر غیبت چنین اختلافی نیست، به ویژه با پذیرش عملی نظریهٔ «ولایت فقیه»، دست‌کم در عصر غیبت، به زیدیه تاریخی نزدیک‌تر شده‌اند. بنابراین، تمام مواضعی که حسین الحوثی و جریان الحوثی مطرح کرده‌اند برخاسته از مواضع شیعهٔ زیدیه است. حسین الحوثی هیچ سخنرانی نداشته است که از امام خمینی علیه السلام به عظمت یاد نکند. «حزب‌الله»، براءت از مشرکان، روز قدس، روز عاشورا و بسیاری از موارد دیگر به صورت جدّی مورد حمایت او بوده است. (موسوی‌نژاد، ۱۳۸۸، ص ۴۷-۴۸) در همین زمینه، عبدالملک الحوثی، رهبر کنونی حوثی‌ها، اقدام به تدریس تجارب پیروزی

انقلاب اسلامی ایران در فصول درسی جوانان زیدی در سال‌های اخیر کرده است. (روزنامه کیهان، ۱۳۸۸، ص ۱۲)

یکی از عوامل تأثیرگذار در ارتقای ژئوپلیتیکی شیعیان در یمن، رسانه‌های مدافع انقلاب اسلامی بوده است. یکی از کارشناسان مسائل خاورمیانه می‌گوید: رادیو عربی جمهوری اسلامی ایران تنها رسانه در دسترس شیعیان یمن است. وی بیان می‌دارد: سال‌ها شیعیان یمن به عنوان مخاطبان خاموش صدای ایران، در محرومیت کامل فرهنگی بوده‌اند و به رغم کمبود منابع فرهنگی، از قبیل کتاب و دسترسی به روحانیان شیعه، در تقویت پایه‌های مذهبی خود کوشیده‌اند. (www.Farsnews.com)

حسین الحوثی دایم طرفدارانش را به پی‌گیری اخبار و تحلیل‌های شبکه «المنار» توصیه می‌کرد. او جلساتی در منزل خود تشکیل می‌داد و همراه با شرکت‌کنندگان، شبکه «المنار» را مشاهده می‌کردند. سپس مطالب مطرح شده را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دادند. (العماد، ۱۳۸۴، ص ۲۳۱)

۳. گسترش شیعه دوازده امامی

درباره شیعیان دوازده امامی یمن، این نکته قابل ذکر است که تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی، تعداد اندکی از شیعیان دوازده امامی در یمن یافت می‌شدند که بسیار پراکنده بودند. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی، جهشی در این زمینه ایجاد شد و اینان برای خود تشکیلاتی ایجاد کردند. بیشتر شیعیان دوازده امامی یمن رهیافتگانی هستند که قبلاً مذهب دیگری داشته‌اند. تعداد این رهیافتگان روز به روز در حال افزایش است، به گونه‌ای که در بسیاری از خانواده‌های شیعه‌مذهب، دست‌کم یک رهیافته وجود دارد. به برکت پیروزی انقلاب اسلامی، وضعیت شیعیان یمن دگرگون شده است. برای مثال، تا پیش از انقلاب اسلامی ایران، هیچ حسینیه‌ای در یمن برای شیعیان وجود نداشت. اما پس از این واقعه، چندین حسینیه در مناطق

گوناگون یمن ساخته شد و شیعیان مساجد و اماکن مخصوص خود را گسترش دادند. (العماد، ۱۳۸۷) بنابراین، با توجه به شواهد موجود، می‌توان اذعان کرد پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، شیعیان دوازده امامی یمن رشد بسیاری داشته‌اند.

از دیگر تأثیرهای انقلاب اسلامی ایران بر یمن، تغییر و تحول مراسم مذهبی آنهاست. برخی از مراسم همانند عزاداری روز عاشورا و دعای کمیل به تدریج، از شیعیان دوازده امامی وارد جامعه شیعیان زیدی شده است. این مراسم تا پیش از انقلاب اسلامی، در میان زیدی‌ها مرسوم نبود، ولی در حال حاضر، تعداد زیادی از شیعیان زیدی روش ایرانیان و شیعیان عراق را یاد گرفته‌اند و در روز عاشورا روضه‌خوانی و سینه‌زنی می‌کنند. گرایش به خواندن دعای «کمیل»، مفاتیح الجنان و بعضی دعا‌های شیعه پس از انقلاب اسلامی زیاد شده است. (العماد، ۱۳۸۷، ص ۲۳۰)

امروزه شیعیان زیدی و شیعیان دوازده امامی در مراسمی مانند روز «غدیر» در مناطق جمع می‌شوند و عالم برجسته‌ای در آن روز، درباره ولایت علی بن ابی‌طالب علیه السلام سخنرانی می‌کند، میوه و شیرینی پخش می‌کنند و به شبیه‌خوانی می‌پردازند. از روز اول ذی‌حجه تا ۱۸ ذی‌حجه را «عید غدیر» می‌گویند. (العماد، ۱۳۸۷، ص ۲۳۰) مراسم شب نوزدهم ماه رمضان، که شب شهادت امام علی علیه السلام است، در حال حاضر کم‌وبیش برگزار می‌شود، در صورتی که قبلاً این مراسم در بین زیدیه مرسوم نبود. قریب ۹۰ درصد کتاب‌های زیدیه از شیعیان دوازده امامی است. یکی از علل گسترش تشیع امامی و مراسم مربوط به آنها در میان زیدی‌ها انفعالی است که دولت این کشور در برابر گرایش به وهابیت، به‌ویژه در چند دهه قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، از خود نشان داده است. اضافه بر آن، حس شیعی زیدی تأثیر فراوانی بر تمایل آنها به مذهب امامیه داشته است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۶۶) اما آنچه همه این عوامل زیر مجموعه آن به‌شمار می‌آید وقوع انقلاب اسلامی ایران است که

حسّ تشیع آنها را زنده کرد و منجر به گسترش حوزه قلمرو ژئوپلیتیک شیعه در یمن شد.

دولت یمن به شدت از این تحولات، که تحت تأثیر انقلاب اسلامی شکل گرفته، نگران است. به همین دلیل، به شیوه‌های گوناگون درصدد سرکوبی آن برآمده است. دکتر عصام العماد، از علمای شیعه یمن، می‌گوید:

دولت یمن به دستور شخص ژنرال علی عبدالله صالح، به مساجد شیعیان حمله و تمامی کتاب‌های مقدّس از جمله **نهج البلاغه** و **صحیفه سجّادیه** را در صعده و صنعا جمع‌آوری کرد و با کامیون به میدان مرکزی شهر صنعا موسوم به «ساحة الحریره» (میدان آزادی) آورد و در برابر چشم اهالی پایتخت به آتش کشید.

(www.Farsnews.com)

دولت علی عبدالله صالح با هرگونه شعائر شیعی به شدت مقابله می‌کند. وی از گفتن «حیّ علی خیرالعمل» در اذان و همچنین برگزاری مراسم سوگواری امام حسین علیه السلام، مراسم عید غدیر، ترویج **نهج البلاغه** و **صحیفه سجّادیه** جلوگیری می‌نماید. **صحیفه سجّادیه** مهم‌ترین اثر دینی شیعی است که مشترک میان تمام شیعیان زیدی، امامی و اسماعیلی در یمن و نجران است. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۶۶)

فعالیت شماری از رهبران زیدی و امامی یمن در خارج از این کشور سبب جلب توجه شماری از مراجع تقلید شیعه (امامیه) در عراق و ایران به تحولات یمن گردیده است. از سوی دیگر، خشونت‌های فراوان حکومت یمن و کشتار و بمباران مناطق شیعی طی سال‌های ۲۰۰۴ به بعد، اعتراض بسیاری را برانگیخته است. این اقدامات سبب شده است تا جمعیت علمای یمن از حوزه نجف درخواست کمک کند تا با وساطت خود، مانع اقدامات خشونت بار در برخورد با قیام‌کنندگان شوند. در این زمینه، آیه‌الله العظمی سیستانی واکنش نشان داده و از دولت یمن خواسته است این اقدامات را متوقف سازد. این حرکت در تاریخ روابط زیدیه و امامیه یک واکنش

ابتکاری و حساس بوده است که می‌تواند منشأ مناسبات بیشتر این دو فرقه شیعه در آینده شود. سه‌تن از مراجع قم نیز در این‌باره بیانیه صادر کرده‌اند. (جعفریان، ۱۳۸۸، ص ۴۶۸)

۴. گسترش شعارهای انقلابی و ارزشی

با توجه به ماهیت انقلاب اسلامی ایران، تأثیرگذاری آن بر نقاط گوناگون جهان، از جمله یمن، از طریق نرم‌افزاری بوده است. جاذبه جمهوری اسلامی ایران نزد ملت‌ها در اقصا نقاط دنیا، در قدرت نرم آن نهفته است. به عبارت دیگر، آنچه موجب گسترش نفوذ انقلاب اسلامی ایران در بین ملل جهان شده شعارها، ارزش‌ها و نهادهای فرهنگی آن است. بنابراین، پرداختن به هر اقدامی دیگر، که نظام را از بهره‌برداری از قدرت نرم به استفاده از قدرت سخت‌افزاری غیر ضروری سوق دهد، انحراف استراتژیک به‌شمار می‌آید. پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، شعائر و نمادهای ارزشی و انقلابی ایران به شیوه‌های گوناگون در یمن مشاهده می‌شود که به برخی از این موارد - به عنوان نمونه - اشاره می‌شود:

از سال ۱۹۷۹ به بعد، در یمن شیعیان زیدی اردوهای در فصل تابستان در شهرها و استان‌های گوناگون برگزار می‌کنند که ۲۵-۳۰ هزار دانش‌آموز مقاطع گوناگون از دبستان تا دبیرستان را دربر می‌گیرد. در تمام این اردوگاه‌ها تصویر حضرت امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری بر سر در اردوگاه‌ها نصب می‌شود. کتاب‌های شخصیت‌های علمی برجسته ایران، از جمله شهید مطهری و شهید دستغیب تدریس می‌شود. فیلم‌های ترجمه شده ایرانی به نمایش گذاشته می‌شود. این در حالی است که هیچ کمک مادی از سوی جمهوری اسلامی ایران به آنها نمی‌شود و این اردوها با حداقل امکانات برگزار می‌گردد. (ثانی، ۲۰۱۲، ص ۸۰) حادثه تروریستی ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در نیویورک پیامدهای بین‌المللی زیادی به همراه داشت. یکی از

مهم‌ترین آنها شکل‌گیری پیمان‌های - به اصطلاح ضدتروریستی - به رهبری آمریکا در مناطق گوناگون جهان بود. حضور یمن به عنوان هم‌پیمان آمریکا در جنگ با تروریسم در خاورمیانه، به حضور نیروهای نظامی و جاسوسی آمریکایی در این کشور و نیز سفر مخفیانه برخی هیأت‌های اسرائیلی به صنعا دامن زد. این مسئله با اعتراض‌های فراوان مواجه شد. در این میان، حسین الحوثی خواستار تحریم کالاهای آمریکایی و اسرائیلی شد و شعارهای «الله اکبر»، «مرگ بر آمریکا»، «مرگ بر اسرائیل»، «نفرین بر یهود» و «پیروز باد اسلام» را به عنوان شعار رسمی شیعیان این منطقه اعلام کرد و خواستار تمسک مسلمانان به آموزه‌های قرآن و اهل‌بیت علیهم‌السلام شد. این درخواست با استقبال گسترده مردم روبه‌رو گردید به گونه‌ای که مردم در نماز جمعه شهر صنعا، پایتخت یمن، شعارهای شیعیان را سر دادند. (ثانی، ۲۰۱۲، ص ۸۰)

جوانان زیدی حرکتی جدی آغاز کرده‌اند. برای نمونه، آنها در سخنرانی علی عبدالله صالح، همین شعارها را سر دادند. وی ناراحت شد و اظهار داشت: مشاهده کنید کار به کجا رسیده که جلوی رئیس‌جمهور، یک عده جوان افراطی، تحت تأثیر بیگانگان شعار می‌دهند و سخنرانی رئیس‌جمهور را قطع می‌کنند! وی سعی کرد با دستاویز قرار دادن این نوع فعالیت زیدی‌ها، به آمریکایی‌ها وانمود کند که دشمنان اصلی شما در منطقه شیعیان هستند؛ شیعیانی که تحت تأثیر ایران عمل می‌کنند و ما می‌خواهیم آنها را سرکوب کنیم. (موسوی‌نژاد، ۱۳۸۸، ص ۴۲) این در حالی است که این جنبش به طور کاملاً خودجوش شکل گرفته، اگرچه تحت تأثیر انقلاب اسلامی ایران بوده، ولی دولت ایران هیچ نقشی در سازمان‌دهی و هدایت آن نداشته است. تحمّل چنین جنبشی برای حکومت مرکزی، که رابطه محکمی با آمریکا دارد و شیعیان را خطری برای حکومت خود می‌بیند بسیار سنگین است. حکومت یمن فعالیت‌های گوناگونی را مانند تطمیع، تحریک اهل‌سنت و حتی بدبین کردن زیدی‌ها نسبت به الحوثی‌ها انجام داده، ولی نتوانسته است جنبش آنها را سرکوب کند.

مهم‌ترین مسئله دولت یمن شعارهای ضد آمریکایی و ضد صهیونیستی این جنبش است؛ شعارهایی که در مساجد و مراسم ایشان به شعارهای سیاسی - عبادی تبدیل شده. (صالحی، ۱۳۸۸) در سال ۲۰۰۳، ۶۵۰ تن از جوانان مؤمن به دلیل سر دادن شعار «مرگ بر آمریکا» و «مرگ بر اسرائیل» در مساجد بازداشت شدند. تلاش حوثی و یارانش برای آزادی این افراد به نتیجه نرسید. به همین دلیل، اختلاف بین آنان و دولت وارد فاز سیاسی و مدنی و سپس وارد فاز نظامی شد. (www.bashgah.net) در نهایت، دولت یمن ۱۸ شاخه نظامی را برای دست‌گیری حسین الحوثی اعزام کرد. او و یارانش را محاصره کردند. آنها ۹۰ روز در کوهستان‌ها در مقابل قوای دولتی مقاومت کردند. سرانجام، حسین الحوثی به قتل رسید. (www.rasekhoon.net) تا کنون شش جنگ بزرگ بین قوای دولتی و زیدی‌ها به وقوع پیوسته، ولی نه تنها این جنبش سرکوب نشده، بلکه نسبت به سال‌های قبل، از قدرت بیشتری نیز برخوردار شده است.

۵. حضور فعال شیعیان در قیام مردم یمن

سرکوب شیعیان زیدی از سال ۱۹۶۲ و تحمیل شش جنگ از سال ۲۰۰۴ میلادی به بعد، توسط دولت یمن با حمایت کامل عربستان و چراغ سبز آمریکا و اتحادیه اروپا، موجب بیداری بیش از پیش شیعیان شده است. حوثی‌ها، که پس از مقاومت جدی در جنگ‌های متعدد در مقابل ارتش یمن و ارتش سعودی، سازمان رزمی خود را حفظ کرده‌اند، در ماه‌های اخیر، همراه دیگر مردم و جوانان در اعتراض‌های خیابانی مشارکت فعال و مسالمت‌آمیز داشته‌اند.

برخورد غیرعقلایی علی عبدالله صالح با خواست‌ها و مطالبات شیعیان این کشور تبعات منفی این برخورد را بیش از همه، متوجه دولت یمن ساخت. خواسته‌های ابتدایی مانند رفع محرومیت و تبعیض از منطقه شیعه‌نشین صعده و اعطای

آزادی‌های مذهبی، که می‌توانست رضایت حداقلی شیعیان را تأمین سازد، به منازعات مسلحانه داخلی منجر شد که پایه‌های اقتدار دولت مرکزی را لرزان ساخته است. در واقع، یکی از نتایج نبرد دولت با شیعیان الحوثی در هم شکستن مشروعیت و عیان ساختن وابستگی حکومت علی عبدالله صالح به خارج بوده است.

در همین زمینه و همگام با رخداد‌های تازه در یمن، مبارزان شیعه الحوثی با صدور بیانیه‌ای، حمایت کامل خود را از معترضان اعلام و اقدامات دولت مرکزی را محکوم کردند. ویژگی جامعه قبیله‌ای یمن موجب شده است تا بیعت شیوخ یا رهبران قبایل گوناگون با رئیس جمهور در سال‌های گذشته به یکی از ارکان قدرت وی تبدیل شود. اما در ماه‌های گذشته، احزاب مخالف، که هر کدام به نوعی یک تشکل سیاسی قبیله‌ای را نمایندگی می‌کنند، بر سقوط علی عبدالله صالح به یک نقطه مشترک رسیدند. با شدت گرفتن اعتراض‌های مردمی یمن، «شورای هماهنگی احزاب مخالف» (اللقاء المشترك) با اعلام همبستگی و همسویی با تظاهرات مردمی، از هواداران خود خواست تا به جنبش مردمی بپیوندند. قرار داشتن احزابی همچون «اصلاح» با پشتوانه محکم در میان قبایل شمال کشور، حزب «اشتراکی» که دارای نفوذ نسبتاً زیادی در مناطق جنوبی است، و حزب «الحق» که متعلق به برخی علمای زیدی یمن است، در کنار احزاب «وحدوی ناصری»، «تجمّع» و «بعث» در «اللقاء المشترك»، به نوعی نمایانگر این واقعیت است که نخبگان سیاسی عشیره‌ای یمن بیش از هر زمان دیگری بر سر ایجاد تغییر در نظام سیاسی به هم نزدیک شده‌اند.

اولین نتیجه این قیام سرنگونی حکومت علی عبدالله صالح بود. وی در جهت ابتکار عمل «شورای همکاری خلیج فارس» قدرت را به معاون خود، عبد ربّه منصور، واگذار کرد و پس از اخذ مصونیت قضایی، که گام دوم این طرح بود، یمن را ترک کرد. در مرحله سوم، انتخابات فرمایشی ریاست جمهوری موقت در شرایطی برگزار شد که تنها یک نفر و آن هم عبد ربّه، معاون علی عبدالله صالح، نامزد این پست بود. بنابر

این است که این حکومت زمینه انتخابات را برای دو سال آینده فراهم سازد. هر چند کشورهای عربستان و آمریکا با این طرح سعی در مدیریت بحران به نفع خود داشته‌اند، ولی تحمیل بر کناری علی عبدالله صالح به رغم میل باطنی آنها، اولین گام عقب‌نشینی در مقابل خواست مردم یمن به‌شمار می‌آید. حوثی‌ها به نمایندگی شیعیان زیدی، هر چند بر کناری صالح را یک پیروزی بزرگ می‌دانند، اما انتخابات مذکور را در چارچوب تحمیل شده از سوی کشورهای دیگر بر یمن عنوان کرده و آن را به منزله برتری دادن منافع کشورهای دیگر بر منافع مردم یمن دانسته‌اند. سخنگوی شیعیان انتخابات یمن را مسخره توصیف و خاطرنشان کرد که نتیجه انتخابات پیش از برگزاری به علت وجود یک نامزد، نهایی شده و این توهین به ملت است. آنها اعلام کردند: به رغم اینکه علاقه‌ای به برگزاری انتخابات ندارند، اما برای شرکت مردم در این انتخابات، مانعی ایجاد نخواهند کرد. (مرکز بین‌المللی مطالعات صلح، March,3,2012)

در خصوص نحوه انتقال قدرت و نیز چگونگی تشکیل دولت آینده و ترکیب آن، نگرانی‌هایی میان طرف‌های درگیر وجود دارد. در صورتی که دولت جدید یمن، برآیند خواست و اراده مردم و نماینده واقعی گروه‌های مختلف، از جمله شیعیان و مردم جنوب باشد و مشارکت واقعی آنان را در ساختار قدرت تضمین نماید، احتمال جنگ داخلی و تجزیه یمن منتفی خواهد شد.

به هر حال، روند تحولات کنونی حاکی از آن است که تثبیت ساختار سیاسی آینده یمن در گرو ارتقای ژئوپلیتیکی جایگاه شیعیان در این کشور است. در غیر این صورت، ساختار قدرت شکننده و لرزان خواهد ماند. به عبارت دیگر نادیده گرفتن شیعیان در نظام سیاسی آینده این کشور امکان‌پذیر نیست.

نتیجه

هدف اساسی این نوشتار تبیین تأثیرات ژئوپلیتیکی انقلاب اسلامی ایران بر شیعیان یمن بود. شیعیان زیدی، که جمعیت عمده شیعیان این کشور را تشکیل می‌دهند، تا سال ۱۹۶۲ بر این سرزمین حکومت می‌کردند، ولی با وقوع کودتا، حکومت آنها سرنگون شد. از آن به بعد، توسط حکومت جدید تحت فشارها و تنگناهای شدید قرار گرفته‌اند. نداشتن حق تأسیس مدارس دینی، آزار و شکنجه و زندانی شدن شیعیان و علمای شیعی، جلوگیری از برگزاری مراسم مذهبی، توهین به ارزش‌ها و دسترسی نداشتن به رسانه‌ها از جمله این تنگناها به شمار می‌آید. از این دوره، می‌توان به عنوان دوره «انزوای ژئوپلیتیکی» شیعه در یمن یاد کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، هرچند به واسطه نگرانی‌های رژیم حاکم فشارها افزایش یافت، ولی با توجه به تأثیرهای شگرفی که این انقلاب در بین مردم یمن، به‌ویژه شیعیان، بر جا گذاشته بود، به تدریج، جایگاه ژئوپلیتیکی شیعه در این کشور ارتقا یافت. میلیون‌ها زیدی، که به وهابیت گرویده بودند، مجدداً به عقاید زیدی خود بازگشتند و زیدیه جان تازه‌ای گرفت. بسیاری از شخصیت‌های یمنی از نظر فکری و عملی تحت تأثیر افکار انقلابی حضرت امام خمینی علیه السلام قرار گرفتند. جمعیت و مراسم مذهبی شیعه دوازده امامی افزایش یافت. شعارهای انقلابی و ارزشی همانند ایران در یمن گسترش پیدا کرد و از رسانه‌های انقلابی همچون رادیو عربی جمهوری اسلامی ایران، شبکه «المنار» حزب‌الله لبنان استقبال فراوانی به عمل می‌آورند.

آنچه گفته شد نموده‌هایی از تأثیرپذیری شیعیان یمن از انقلاب اسلامی ایران است. این تأثیرها موجب گسترش قلمرو ژئوپلیتیکی شیعه در یمن شده است. آنها نقش عمده‌ای در قیام مردم یمن برای سرنگونی علی عبدالله صالح و ایجاد حکومت دموکراتیک ایفا کرده‌اند. گسترش قلمرو ژئوپلیتیکی شیعیان یمن از چنان عمقی برخوردار شده که نادیده گرفتن آنها در حکومت آینده یمن امکان‌پذیر نیست.

منابع

۱. العماد، عصام، فصل‌نامه پژوهش، «شیعیان یمن؛ فرصت‌ها و چالش‌ها»، (۲۲ مهر ۱۳۸۷).
۲. العماد، عصام، فصل‌نامه شیعه‌شناسی، «شیعیان یمن؛ بررسی وضعیت فرهنگی - سیاسی»، ش ۹، (بهار ۱۳۸۴).
۳. توآل، فرانسوا، ژئوپلیتیک شیعه، ترجمه علیرضا قاسم آقا، تهران، آمن، ۱۳۷۹.
۴. ثانی، معصومه، زبانه‌های خشم در یمن، «مصاحبه با سردبیر اول سابق سفارت ایران در یمن»، ۲۰۱۲/۶/۲۸.
۵. جعفری ولدانی، اصغر، ژئوپلیتیک جدید دریای سرخ و خلیج فارس، تهران، مرکز چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۸۴.
۶. جعفری ولدانی، اصغر، تحولات مرزها و نقش ژئوپلیتیک آن در خلیج فارس، تهران، قومس، ۱۳۷۴.
۷. جعفریان، رسول، اطلس شیعه، تهران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۸.
۸. حافظ‌نیا، محمدرضا، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد، بابلی، ۱۳۸۵.
۹. دائرةالمعارف تشیع، تشیع: سیری در فرهنگ و تاریخ تشیع، تهران، سعید محبی، ۱۳۷۳.
۱۰. روزنامه کیهان، ش ۱۹۴۵۶، (دوشنبه ۱۶ شهریور ۱۳۸۸).
۱۱. صالحی، سیدعبّاس، روزنامه خبر آنلاین، «شیعه یمنی (۳): زیدیان یمن، عقاید و باورها»، (۹ آبان ۱۳۸۸).
۱۲. طباطبائی، سید محمدحسین، شیعه در اسلام، ج دهم، قم، اسلامی، ۱۳۷۴.
۱۳. فرمانیان، مهدی و سیدعلی موسوی‌نژاد، درسنامه تاریخ و عقاید زیدیه، بی‌جا، ادیان، ۱۳۸۶.
۱۴. کریملو، داود، جمهوری یمن، تهران، مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ۱۳۷۴.
۱۵. متقی‌زاده، زینب، جغرافیای سیاسی شیعیان منطقه خلیج فارس، قم، شیعه‌شناسی، ۱۳۸۴.
۱۶. مرکز بین‌المللی مطالعات صلح، سیر تحولات یمن از آغاز اعتراضات تا انتخابات اخیر ریاست جمهوری، ترجمه جواد بخشی، در: <http://peace-ipsc.org>
۱۷. موسوی، سید محمدرضا، همشهری آنلاین، «زوایای پنهان در بحران یمن»، ۱۴ دی ۱۳۸۸.

۱۸. موسوی‌نژاد، سیدعلی، «شیعیان زیدی و تحولات اخیر یمن»، ماهنامه موعود، ش ۱۰۷ و ۱۰۸، (دی و بهمن ۱۳۸۸).
۱۹. مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، کتاب خاورمیانه (۸)، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر تهران، ۱۳۹۰.
۲۰. میر رضوی، فیروزه و بهزاد احمد لغورکی، راهنمای منطقه و کشورهای حوزه خلیج فارس، تهران، مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر، ۱۳۸۳.
۲۱. روزنامه همشهری، ۲۹ خرداد ۹۰.

22. **Al- Nida** (Sanaa Independent Weekly), 2005, Mar., 30.

23. BBC, 2009, Dec11, in:

[http://www.bbc.co.uk/Persian/iran/2009/12/091211 Wmj-yemen - iran.Shtml](http://www.bbc.co.uk/Persian/iran/2009/12/091211_Wmj-yemen-iran.Shtml).

24. Bear, Gabriel, **population and society in the Arab East**. Originally Published in: London, Routledge and k.Paul, 1964.

25. IPSC, March, 3/2012, in: www.did.ir/reader.

26. Johnsen, Gregory D., **The sixth War The Nationals**, (2009, Nov. 12), in: <http://www.Theational.ae/apps/pbcs.d11/Artiae>.

27. Novak, Jane (2007), **yemen's Internal Shia Jihad**, in: <http://www.globalpotitician.com/22563-yemen>.

28. www.bashgah.net/Fa/Content/show/28095.

29. [www.Farsnews.com/newstext.phpnn = 8808290667](http://www.Farsnews.com/newstext.phpnn=8808290667).

30. [www.rasekhoon.netArticle / show - 480180. Aspx](http://www.rasekhoon.netArticle/show-480180.aspx).